

THONET 1939–1945

OHÝBANÝ NÁBYTEK
ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

JIŘÍ UHLÍŘ

UPOZORNĚNÍ PRO ČTENÁŘE A UŽIVATELE TÉTO KNIHY

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Vydání knihy podpořilo město Koryčany

JIRÍ UHLÍŘ

**THONET
1939–1945**

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
obchod@grada.cz
www.grada.cz
tel.: 234 264 401
jako svou 8721. publikaci

Odpovědná redaktorka Eva Škrabalová
Grafická úprava a sazba Martin Dubský
Jazyková korektura Pavlína Zelníčková
Fotografie na obálce Jiří Uhlíř
Počet stran 120
První vydání, Praha 2022
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a.s.

© GRADA Publishing, a.s., 2022
Cover Design © GRADA Publishing, a.s., 2022

ISBN 978–80–271–6737–1 (ePub)
ISBN 978–80–271–6736–4 (pdf)
ISBN 978–80–271–3859–3 (print)

THONET
1939–1945

OHÝBANÝ
NÁBYTEK
ZA 2. SVĚTOVÉ
VÁLKY

JIŘÍ UHLÍŘ

PODĚKOVÁNÍ

V první řadě patří dík panu Ing. Radmilu Tomčíkovi, bývalému pracovníkovi topmanagementu podniku TON a. s. Na půdě jednoho továrního objektu našel několik tisíc zaprášených kartotéčních lístků, které musely nejdříve projít rozříděním a digitálním zpracováním a až poté mohly být zařazeny do této knihy. Ohýbanému nábytku bylo věnováno několik knih, postupem doby však docházelo k „časovému paradoxu“ – čím mladší doba, tím méně archiválií a jiných podkladů. Období druhé světové války nebylo pro absolutní nedostatek dokumentů doposud zpracováno vůbec. O to větší je zásluha pana Radmila Tomčíka. Dnes učí na Střední škole nábytkářské a obchodní v Bystřici pod Hostýnem.

Druzí na řadě jsou dva. První je paní Ing. Eva Škrabalová z nakladatelství Grada. Ano, je to její zaměstnání a je za ně placená, tak jaképak díky? Lze se obávat, že je to trochu jinak. Zaměstnání lze vykonávat různě a paní Škrabalová ho vykonává s extrémní vstřícností. Alespoň tak to vidí autor této knížky. Druhým je grafik pan Martin Dubský, zpracovatel nejen této, ale i dvou předešlých knih o ohýbaném nábytku. Někdy je nucen si dlouho „pohrát“ se snímkem, který autor textu sice také hodnotí jako ne zrovna zdařilý, ale má pro knihu nemalý význam. Nakonec je z onoho „netisknutelného“ obrázku skvost celé knížky. Vřelý dík.

O peníze jde vždy až v první řadě. Tento bonmot je bohužel pravdivý. Vydání knihy chce peníze, tím spíše, že jistě nepůjde o bestseller ve statisícovém nákladu. Starostka Koryčan paní Ing. Hana Jamborová vyhrála poslední volby v Koryčanech a obhájila svoje postavení v čele města. Svým vlivem také podstatně přispěla k nemalé dotaci na tuto knihu. Proto jí patří gratulace za volby a poděkování za peníze.

Dlouho se v Koryčanech pro památku na Michaela Thoneta nic nedělo. Situace se však trochu mění k lepšímu. I když to pro vydání této knížky nemá přímou souvislost, dovolte uvést několik jmen. Paní starostka Hana Jamborová, pan Ing. arch. Karel Menšík starší z Brna, dvě kulturní pracovnice z Koryčan – paní Bc. Ilona Vybíralová a Hana Hromková a tři studentky architektury z Brna, to jsou ti, kteří podnikají konkrétní kroky k vyhlášení památkové péče na Thonetovu koryčanskou vilu. Děkujeme jim a držíme všechny palce.

Jiří Uhlíř

POLITICKÁ SITUACE PŘED VÁLKOU VŠEOBECNĚ	8
SITUACE PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU V PRŮMYSLU OHÝBANÉHO NÁBYTKU SPECIÁLNĚ	9
TVAROSLOVÍ A SORTIMENT	12
KDO ŘÍDIL THONETOVY TOVÁRNY ZA VÁLKY?	16
VLIV NĚMECKÉ OKUPACE NA CHOVÁNÍ THONETŮ K ČESKÝM ZAMĚSTNANCŮM	18
ZOSTŘENÁ SITUACE VE ŠVÝCARSKU A KOMPLIKACE TAMTĚŽ	19
ČINNOST THONETOVÝCH TOVÁREN BĚHEM DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	25
VÝROBA OHÝBANÉHO NÁBYTKU V TOVÁRNÁCH	29
FIRMY THONET ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	30
DĚLENÍ KONCERNU THONET-MUNDUS	33
VÝROBKY MEZI LETY 1939 A 1945	33
VÝROBKY S PŮVODEM DO ROKU 1939	33
KATALOGY DOBY VÁLEČNÉ	35
OSAMOCENÉ MODELY S VLASTNÍM REKLAMNÍM LETÁKEM	47
VÁLEČNÝ NÁBYTEK UVEDENÝ VE FIREMNÍ KARTOTÉCE	50
SESTAVOVACÍ NÁBYTEK THONET-MUNDUS	55
STŮL Z OCELOVÝCH TRUBEK Č. 287	56
RATIONAL N 650	59
THONET-KOMBO	61
SEKTOROVÝ NÁBYTEK U 100	63
ZAJÍMAVÝ JEDNOTLIVÝ MODEL	66
PO VÁLCE V ČESKOSLOVENSKU A NEJBLIŽŠÍM OKOLÍ	70
PODNIK BRATŘÍ THONETŮ PO ROCE 1945 V RAKOUSKU MEZI ÚSPĚCHEM A KRACHEM	75
KATALOGY	91
KATALOG POLSTER-MÖBEL NR. 4110	92
KATALOG S 837	96
KATALOG RATIONAL	99
KATALOG SCHREIBTISCH B 287	114
KATALOG THONET KOMBO 3802	116
FOTODOKUMENTACE	119

POLITICKÁ SITUACE PŘED VÁLKOU VŠEOBECNĚ

Přípravy k druhé světové válce trvaly poměrně dlouho. V politickém slangu se pro tuto situaci používá slovo eskalace. Tím hlavním, kdo všechny námitky k Versailleské smlouvě soustřeďoval a v konečné fázi extremizoval, byl roku 1933 jmenovaný kancléř Adolf Hitler. 12. března 1938 zabral a k Německu připojil Rakousko a pojmenoval je Ostmark. Téměř přesně o rok později, 15. března 1939, se totéž stalo s Československem. Nakonec si troufl i na západ a obsadil Alsasko-Lotrinsko. Rozdíly byly pouze drobné – vítání německé armády bylo nadšené jen v pohraničních oblastech a v místech německé (byť dosti silné) menšiny. Zbytek Československa dostal nový název Protektorát Čechy a Morava. Slovensko se osamostatnilo a pátou zemi bývalého Československa, Podkarpatskou Rus, pozřelo Maďarsko, kterému připadl ještě kousek jižního pohraničí nového Slovenského státu. Dlužno podotknout, že Slovensko nebylo obsazeno ani Maďarskem, ani Německem, a Slováci si tak po nějakou dobu mohli myslet, že mají nezávislý stát. Německu se podařilo rozpoutat válku čtvrtým přepadem, tentokrát Polska 1. září 1939.

Tato extrémně stručná zmínka je zde uvedena proto, že se bezprostředně dotýká i situace v nábytkovém průmyslu obecně a průmyslu nábytku z ohýbaného dřeva speciálně. Jako všechny průmyslové obory postavené výhradně na mírové výrobě se i náš obor dostal do nemálo složitých poměrů. Nicméně se tato kniha bude zabírat právě tímto smutným obdobím. Autor však slibuje, že se o válce bude zmiňovat jen v případech, kdy to bude nezbytné při popisu činnosti firmy.

Jen ještě malé vysvětlení. Podtitul knihy sice zní *Ohýbaný nábytek za druhé světové války*, ale ona ta válka nebyla osamoceným výplodem několika militaristů. K jejímu začátku, stejně jako k jejímu konci, se muselo nějak dojít. Proto budou v knize popsána i období zejména před válkou a závěr knihy bude tvořit poválečná situace v Československu, Rakousku a Německu. Situaci v Rakousku a Německu po druhé světové válce popíše nadmíru povoláný Ing. Heimo Keindl, dlouholetý a poslední prokurista podniku Gebrüder Thonet Vienna.

SITUACE PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU V PRŮMYSLU OHÝBANÉHO NÁBYTKU SPECIÁLNĚ

Dá se říci, že zachráncem tohoto nábytkářského oboru byl Leopold Pilzer. Původně haličský podnikatel s mimořádným organizačním talentem dokázal po první světové válce pozvednout v rozkladu se nacházející továrny nejen na severovýchodní Moravě, ale ve všech zemích bývalého Rakouska-Uherska, pokud nesly název Thonet, Kohn nebo Kohn-Mundus. K těmto firmám přikoupil další, které na první pohled neměly s ohýbaným nábytkem nic společného (banku, stavební firmu aj.), a vše sjednotil do nové firmy THONET-MUNDUS s ústředím ve Švýcarsku. Ostatní, menší firmy v bývalém Československu (Fischel, Bernkop aj.) stály mimo Pilzerův (i náš, tentokrát) zájem. Moderními formami řízený podnik brzy dosáhl předválečných výkonů a akcionáři si na výši dividend rozhodně nemohli stěžovat. Ke konci tohoto meziválečného období, když už Leopold Pilzer nabýval jistoty, že jeho židovský původ by mu v nacistickém režimu nepřinesl nic dobrého, se zachoval vůči Thonetově rodině mimořádně solidně. S Thonetovou rodinou se finančně vyrovnal a teprve potom se s Evropou rozloučil. Thonetovým potomkům se tak dostalo firem, které byly před fúzí jejich majetkem. Na tomto místě musíme upozornit na jednu zásadní záležitost. Autor ve svých pracích často naříkal nad nedostatkem archivních materiálů. Jistě, ohýbaný nábytek byl už ze začátku přehlížen jako levný artikl a k jako takovému bylo i ze strany historiků průmyslu někdy přistupováno. Zohledníme-li skutečnost, že se tento nábytek stejnou technologií a v tomtéž designu stále vyráběl a – byť v silně omezeném sortimentu v Bystřici pod Hostýnem, v Polsku ve městě Radomsk a v Německu ve Frankenbergu – dodnes vyrábí, nelze se odtažitosti historiků průmyslu ani moc divit a stejně tak není divu, že se obsah firemních archivů poněkud ztenčil. Dvě války vykonaly své. Dá se dokonce dojít k určitému zobecnění, že čím mladší období v práci firmy THONET, tím horší je situace v archivních materiálech. Na firmu rodiny Kohnů jsme nezapomněli; po té dokonce žádný archiv nezůstal.¹ V této knížce budou tedy nářky nad nedostatkem archiválií ještě častější než v předcházejících publikacích. Zbývá vysvětlit, o čem tato kniha bude pojednávat. Bude to činnost firmy Thonet až do konce druhé světové války. Vzkříšení firmy hned v roce 1945 v Rakousku a v Německu popíše bývalý prokurista vídeňské firmy THONET pan Ing. Heimo Keindl. Vydržel na svém místě až do poněkud nepřijemného konce firmy.

Pokud to omezený počet archiválií dovolí, bude obsahem knihy znovu počínající mírová produkce konkrétních modelů nábytku a jiných výrobků. Budou to

1 Tovární objekt firmy Kohn v Těšíně sloužil za války mimo jiné i jako sklad pohonných hmot pro rakouskou armádu. Jeden z mladých Kohnů s benzínem čile obchodoval jako s vlastním a nakonec skončil u soudu. Tato aféra a zejména umístění města Těšín byly po válce příčinou značných zmatků, končících i nasazením armád. Skončilo to rozdělením Těšína na polskou a československou část, bouráním několika budov v okolí hraniční čáry, včetně Kohnovy továrny, o níž ani Pilzer už neměl zájem.

časového období. Současně nelze dost dobře najít důvod tohoto počínání zejména s ohledem na to, že národnostní záležitosti tehdy hrály totálně nevýznamnou roli. Ten nejmladší druh je poněkud menší a papír se kvalitou blíží kartonu. Menší plocha by sváděla k tomu, že šlo o úsporu místa, ale těch údajů je tam natolik málo, že nějaké šetření místem ani zdaleka nebylo nezbytné. Datum uvedení do výroby by se tam pohodlně vešlo. Přesto bude laskavý čtenář u těchto výrobků častěji než jinde číst slůvka asi, možná a pravděpodobně.

Další dokumenty vztahující se k období druhé světové války jsou dosti vzácné, jen málokdy mají nějakou návaznost na jiný dokument, a izolovaná informace tak může mít i několik významů. Potom následuje použití badatelova osobního úsudku, čímž věrohodnost dotyčné informace klesá. V textu bude na tuto eventualitu vždy upozorněno.

TVAROSLOVÍ A SORTIMENT

Nutno hned na začátku upozornit, že tvarosloví židlí tohoto období se většinou vyvíjelo plynule a jen málokdy je možné prohlásit židli pouze z fotografie bez důvěryhodného pramene s určitostí jako válečnou. Jsou zde však výjimky, které se více nebo méně vymykají thonetovskému „rodinnému designu“. Brzy po obsazení Československa v březnu 1939 dostala firma THONET několik zakázek na vybavení budov, nejčastěji škol, přeměněných na kasárna. I autor této knihy musel už od první třídy obecné školy chodit asi dva kilometry přes celé Lužánky do školy na *Winterhollerplatz*,² přičemž školu v Dlouhé ulici měl doslova za rohem. Byla však obsazena armádou jako kasárna. Nemalá část speciálního sortimentu pro různé útvary wehrmachtu, luftwaffe či policie se tak stala určitou jistotou, která firmu THONET držela

Artikel	Sessel	Neue Katalog Nr.	Alte Katalog Nr.	New Yorker Nr.	E	Leistungsfähigkeit in Bezug
Variante zu:		Th	M	K	Th	K
erzeugt am	Mai 1940	für Brünn 5008/58			2412	
Erzeugende Fabriken:				Bistritz a.H.		
Normale Ausführung: mit massiven Sattelsitz		Fabrikationskosten inkl. Fabriksregie lt. Regiesätzen vom Mai 1941		roh	poliert	Netto
 <p>THONET 86-41 KG 9-50 E 2412 42x44</p>		Material		43,50	77,15	
		Produktive Löhne		22,95	15,80	
		Fabriksregie		23,45	12,50	
		Fabrikationskosten		89,90	72,75	
		Beschläge, Spiegel, Sockel u. dgl.				
		Bruttopreis				K 1430
Gesamthöhe	86 cm	Sitztiefe	42 cm	Gestell	Netto	8,50 kg
Sitzhöhe	47 cm	Sitzbreite	44 cm	Gepolstert		
Lehne		eigene, Lehnswinge eigene 12 cm br./B954/, Lehnfüsse eigene, ausgeschweift				
Lehneinsatz						
Sitz		B 954				
Fußverbindung						
Vorderfüße		4 Füße B 1053				
Armlehnen						
Diverse Komplettierungen:						
Ausgestellt am:		22.7.1941.				

002 Kombinace kasárenské a selské židle. Bytelnost je zřejmá na první pohled

2 Jde o Brno a jeho největší park. Po absolvování autorovy každodenní túry se dostanete na náměstí, které se předtím i potom jmenovalo náměstí 28. října. Ulice Dlouhá byla po konci války přejmenována na Staňkova.

i za války nad vodou. Jsou to výrobky bytelné, kde je převážná část dílů z masivu. Předpokládalo se zřejmě, že v kasárnách se s nábytkem nebude nakládat s přehnanou citlivostí.

Další sedací nábytek zařazený do výroby brzy po vypuknutí války a nesoucí často nepřehlédnutelné rysy německví, byl nábytek do civilních obydlí německých důstojníků. Ti dostávali často byty po emigrovavších nebo v koncentračních táborech uvězněných Židech. Noví nájemníci se někdy štítily bydlet v nábytku po „méněcenné rase“ a raději utráceli peníze za nové vybavení. Vzdělanější, kteří dostali byt po mohovitější rodině, si historicky nebo alespoň esteticky cenného vybavení bytu dokázali vážit a ani je nenapadlo je měnit za méněcenné současné výrobky.

003 Typická židle té doby do domácnosti vyšší vrstvy

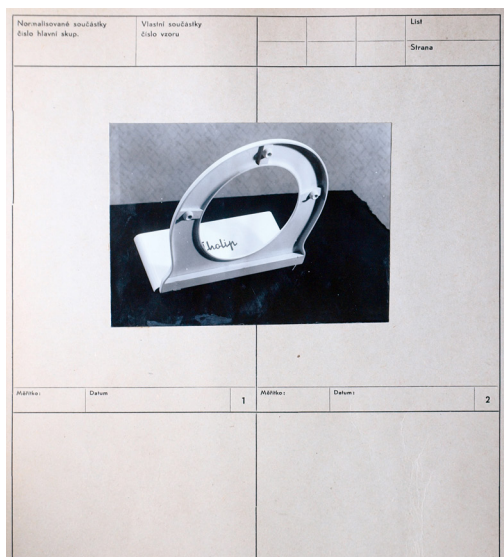
Další skupinou sedacího nábytku je nový selský nábytek. Má zřetelně německé tvary a na rozdíl od českého nebo moravského má také těžší charakter.

Celočalouněná křesla mají internacionální, až kosmopolitní design. Taková křesla nikdy neměla nějaké výrazné národnostní znaky a pokoušet se z jejich tvarosloví určit dobu jejich vzniku je předem odsouzeno k nezdaru.

Sortiment nábytku z meziválečné doby zůstal nezměněn, nepočítáme-li průběžnou kontrolu odbytu jednotlivých modelů a z toho vycházející eventuelní vyřazení z výroby. Na to však měla válka jen sekundární vliv; byl to dlouhodobý kontinuální proces i v mírové době. O vyřazování špatně prodávajících modelů byli čtenáři *Thonet-Mundus Zentralanzeiger* pravidelně informováni. Tato podniková tiskovina byla

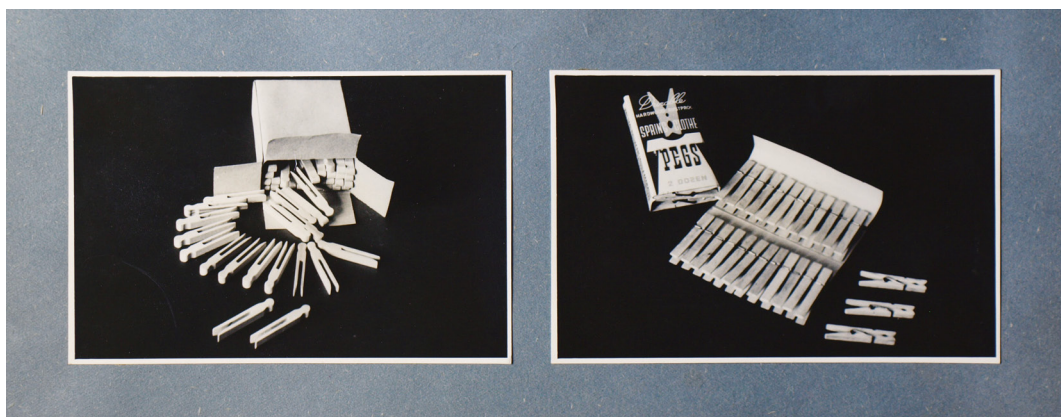

004 Celočalouněné křeslo bez možnosti určit rok vzniku. Vyrábělo se od poloviny meziválečné doby až po padesátá léta

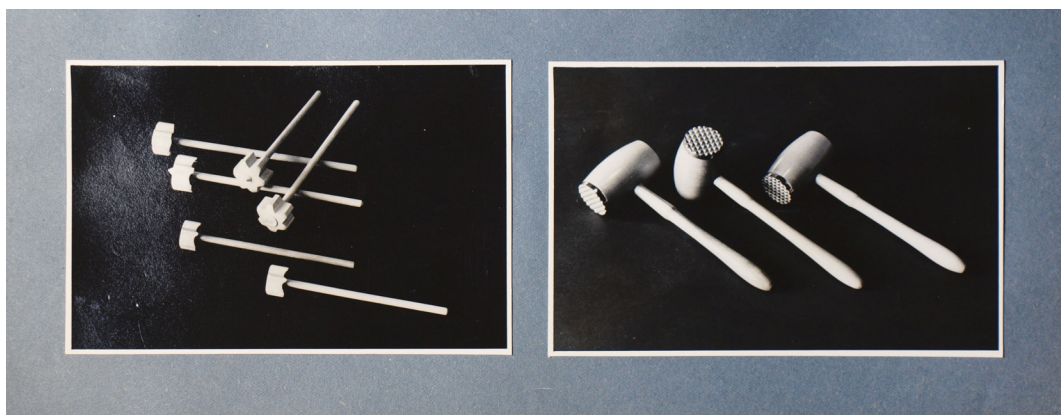

005 Záchodové sedátko

zřejmě tištěna v menším nákladu než do začátku první světové války vycházející (a podrobnější) *Gebrüder Thonet Zentral-Anzeiger*. Dochovala se však v žalostně malém množství a nakonec byly obrázky a podobná „služební sdělení“ zveřejňovány jako opravdové přílohy, do věstníku pouze vkládané. To je také důvod, proč se nedochovala prakticky vůbec. V archivu se někdy najdou jakési obrázky, ale bez jakéhokoli textu. Možná to jsou právě ony přílohy, které z věstníků vypadly. Protože se však věstníků dochovalo tak málo, je srovnávacího materiálu stejný nedostatek, a tak se i v této záležitosti není o co opřít.

006 Válečná výroba nebyly jen karabinové pažby nebo bedničky na střelivo, ale i kolíčky na prádlo nebo...

007 ... kuchyňské náčiní

V archivu se našlo několik karet s „nenábytkovými“ výrobky. Jsou to dřevěné výrobky do kuchyně, jako vařečky, kvedlačky, válečky na těsto, količky na sušení prádla a jiné, v domácnosti nepostradatelné drobnosti. Tento „nenábytkový“ sortiment byl vyráběn také bezprostředně po první světové válce, kdy si nový šéf Leopold Pilzer nedělal těžkou hlavu z nějaké tradice a vyráběl to, co se prodávalo a na co měli zákazníci peníze. V jednom inzerátu po první světové válce lze najít mezi nabízeným zbožím nejen berle, ale i krajně intimní výrobek, jakým jsou záchodová sedátka. Pomocí inzerátů se nabízely dokonce i rakve.

KDO ŘÍDIL THONETOVY TOVÁRNY ZA VÁLKY?

Čím kratší čas uběhl od určité historické události, tím jsou archivní dokumenty vzácnější. Není toto tvrzení poněkud absurdní? V tomto případě nikoli. O činnosti firmy do první světové války je mnohem více dokumentů, než jich máme z meziválečného období. Z doby válečné a poválečné je to ještě horší. Proč tomu tak je, není jasné. Bylo těch dokumentů vyhotoveno méně? Byly některé dokumenty v nové situaci nepotřebné? Například roční výkazy obsahující extrémně zajímavé údaje už nebyly po první světové válce objeveny a není o nich známa ani sekundární zmínka v jiných dochovaných archiváliích. Může se zdát, že tyto základní statistické údaje už nebyly zapotřebí a už se po první světové válce nevedly. Ani jeden z těchto důvodů se však nezdá reálný.

Absurditu „čím mladší, tím méně archiválií“ ukazuje také počet publikovaných knih o historii firmy Thonet, které byly o jednotlivých obdobích napsány a vydány. Se stoupajícím letopočtem jejich počet klesá. Počet chyb v nich naopak stoupá. Pokud to jsou chyby z neznalosti, není se čemu divit a lze je omluvit. Někteří badatelé – a není jich málo nejen u nás, ale i v zahraničí – si totiž vypomáhají drobnými, ale někdy až kolosálními výmysly.

U nás přispívá k nepřehlednosti brzy po nacismu následující další totalita – socialistická. Obě mají dostatek společných vlastností, ale v zasahování do běhu továren jsou značné rozdíly. Zatímco socialističtí kádrováci, referenti pro zvláštní úkoly a další funkcionáři strkali nos do všeho a tvrdě vyžadovali plnění svých nekvalifikovaných požadavků, byl *Treuhänder* jakýsi druh „důvěrníka“, který byl do podniku nasazen okupační mocí, aby dohlížel na dodržování zákazů a nařízení zejména v oblasti norimberských zákonů. Židé byli často pro své obchodní a organizační schopnosti pro vrcholný management vítáni. Nejinak tomu bylo i v průmyslu ohýbaného nábytku. Thonetové sice neměli židovský původ, avšak po první světové válce se stal majitelem podniku haličský Žid Leopold Pilzer. Další dva ze tří fúzovaných podniků byly zcela židovské – Mundus a Kohn. To samozřejmě neušlo okupačním úřadům, a proto do firmy Thonet (už bez Mundus!) nasadily 11. září 1939 zmíněného hlídače – *Treuhändera*. Jmenoval ho protektor Konstantin von Neurath na návrh územně odpovídajícího *Oberlandratu* (Vyšší zemská rada). Pro firmu THONET se jím stal člen středního firemního managementu Franz Schieferdecker, zaměstnanec firmy, na něhož bylo spolehnutí. Byl to ovšem post dočasný; jakmile podal hlášení, že ve vedení firmy není nikdo neárijského původu, vrátil se *Treuhänder* na svoje místo v podniku. V případě Thonetovy firmy se to stalo po necelých dvou měsících posledního dne října 1939. Tito důvěrníci byli tedy doslova dočasně dosazeni okupační správou, nicméně nebyli vybaveni žádnými pravomocemi, jimiž by zasahovali

do chodu podniku. Zopakujme tedy, že jejich náplň práce se týkala výhradně „rasové čistoty“ ve vedoucích funkcích. Pokud se v jiných podnicích vyskytl k donašečským schopnostem náchylný *Treuhänder*, jistě mu okupační moc nekladla žádné překážky, nicméně pan Franz Schieferdecker od Thonetů tento případ nebyl.